

*Ђуња Величковић**
Иновациони центар, Универзитет у Нишу

УЛОГА КУЛТУРЕ МИРА, ЕТНИЧКЕ ТОЛЕРАНЦИЈЕ И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМА У ОБРАЗОВАЊУ И ВАСПИТАЊУ НОВИХ ГЕНЕРАЦИЈА?

Сажетак

У чланку се разматра улога културе мира, етничке толеранције и мултикултурализма у контексту савремених друштвених односа на Балкану и свету. У фокусу разматрања налазе се савремена конфликтолошка истраживања и мировне студије, као и њихов значај за образовање и васпитање нових генерација, као и улога школа и универзитета у афирмацији вредности културе мира. У раду се поентира значај борбе за мир, као основне претпоставке за одрживи развој човечанства и опстанак планете. У раду се поентира: повезаност борбе за мир променом стратегије развоја, у духу – да без глобалне правде нема глобалног мира у свету (*Lula da Silva*). Или како с правом поручује норвешки научник Јохан Галтунг (*Johan Galtung*), директор Међународног института за мир: „Борба за другачији развој, као и борба за другачији мир, мора да се води и оспоравањем, па чак и трансформацијом западне космологије, свих оних дубоко укоревених веровања која дефинишу мир помоћу оружја, а развој помоћу новца.”

Кључне речи: култура мира, толеранција, мултикултурализам, образовање и васпитање, одрживи развој.

* velickovicdunja@gmail.com

“Рат није вечна светска нужност. Нека млади одбаце стару изреку: “Ко жели мир треба да се спрема за рат”. Ко хоће мир треба да се спрема за мир!” (Анатол Франс, порука студентима).

“Сви су људи браћа и ниједно људско биће не би требало да нам буде туђе...За мене родољубље је исто што и човечанство. Ја сам родољуб будући да сам човек и човекољуб. У ненасиљу је човеково достојанство.” (Махатма Ганди, Пут ненасиља).

“Само васпитањем и образовањем за дијалог и толеранцију може се стећи свест да је други човек наша допуна, а не пакао...Ако идеју дијалога и толеранције једно друштво не уграђује у карактер својих чланова, онда оно нема будућности. (Ђуро Шушњић, Цветови и тла).

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ: ЧЕМУ СТУДИЈЕ КОНФЛИКТОЛОГИЈЕ И КУЛТУРЕ МИРА?

Ако су конфликти интегрални део динамике друштвеног живота, онда упознавање са њиховом природом, структуром, улогом и начином ненасилног разрешавања, постаје насушна потреба не само сазнајне културе homo academicus-а, већ и остваривање њихових грађанских права и одговорности. Стога образовање за културу мира, религијску и етничку толеранцију и мултикултурализам, мора бити део систематског образовања и васпитања нових генерација како би се од малих ногу - од породице, предшколских и школских установа до факултета, васпитавали на новим вредностима респекта културе различитости, културе мира и ненасиља. То је пут ка изградњи отвореног социјалдемократског друштва и човечанства као заједнице равноправних грађана и народа.

Афирмација система вредности културе мира посебно је значајна за Балкан, као регион етничке и религијске измешаности, сусрета различитости култура и цивилизација или, како би Хантингтон (*Samuel P. Huntington*) дефинисао, „регион са политички несавршеним границама”, на коме се „производи вишак историје.” Балкан је геопростор на коме се сусрећу различите цивилизације, сударају геополитичке стратегије великих сила и где је историја већа од географије, односно положај на коме кроз историју трају различити сукоби и ратови, чију цену, најчешће, плаћају балкански народи.

Време је да се извуку поуке из досадашње историје како не бисмо даље плаћали високу цену „лукавству историјског ума” и богу Марсу у хазардним играма на овом геопростору. Историја је строга учитељица, која не воли понављаче и често их сурово кажњава. Подсећамо на упозорење Драгољуба Јовановића, нашег првог социолога и хуманисте (са докторатом са Сорбоне из 1923. године), који је по изласку Србије из Великог рата са огромним губицима (страдала скоро трећина становништва) и свог повратка из Париза у Београд, у свом новом делу „Нови Антеј” (Јовановић 1927, 9) поручио: „...зато је Србима/Србији потребно превредновање идеала у сусрет будућности. Уместо епске етике и култа смрти (мартинијанства), нова генерација треба да негује/изграђује култ рада, развоја, радног патриотизма.” Указујући на чињеницу да смо кроз историју превише гинули и демографски разарани, Јовановић истиче да је неопходно да нове генерације живе и стварају у миру доказујући свој радни патриотизам кроз позитивно стваралачко такмичарство (од економије до културе) са другим балканским народима, Европом и светом. Ове поруке Јовановића су у духу идеја Вука, Доситеја и Даничића, просветитеља и утемељивача културног етоса нове српске државности у XIX веку. Подсећамо овде на њихове кључне максиме, које имају инструктивно-мобилизаторску снагу и за данашњу генерацију: „Радите и пјевајте једнако и тако се осветите својим противницима и све их својим делом посрамите” (*Вук Караџић*): „Књиге, браћо моја, књиге, а не звона и пропорце!” (*Доситеј Обрадовић*), „За отаџбину се може погинути на сваком послу, а не само на бојном пољу” (*Буро Даничић*). Управо у овим порукама проналазимо одговор на питање чему образовање и васпитање за културу мира. Овај рад је покушај да се трага за образложењем једне такве потребе и друштвене функције савременог образовања и васпитања нове генерације.

ПОЈАМ И ВРСТА КОНФЛИКАТА И ЊИХОВА УЛОГА, СА ОСВРТОМ НА КОНФЛИКТОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА И МИРОВНЕ СТУДИЈЕ И ПОКРЕТЕ

Конфликти су „верни пратиоци” социјалне динамике друштва, посебно на тлу класне цивилизације као бурне цивилизације дугог трајања. Они имају различите изворе, узрочну матрицу, феноменологију испољавања, друштвену функцију и актере, као и начин регулације, односно разрешавања.

Појам конфликта први је у социологију увео немачки социолог Георг Зимл (*Georg Simmel*), указујући да они указују на заоштрене противуречности и супротности у друштву између различитих друштвених група као актера (класа, партија, грађана, власти, генерација етничких и религијских група, културних идентитета...). У овом контексту, у зависности од области у којој се јављају и њене природе, постоје различите класификације конфликта у социологији: међудржавни, расни, међуетнички, класни, политички, религијски, културни, међугенерациски, идентитарни, конфликти на раду итд.

Међу најзначајније теоретичаре конфликта спада Карл Маркс (*Karl Marx*), који се издвојио као теоретичар класних сукоба као покретачке снаге историје развоја људског друштва на тлу класне цивилизације (између власника средстава за производњу и актера радне снаге; између поданика/грађана и политичке власти, односно грађанског друштва и државе). Марксу се замера што је комплексну матрицу узрочних фактора сукоба у друштву редуковао на класне сукобе. Ову теорију ће даље развити и други социолози - Ралф Дарендорф (*Ralf Dahrendorf*), Луис Козер (*Lewis A. Coser*), Семјуел Хантингтон, формирајући различите парадигме о сукобима (Дарендроф - дијалектичку теорију сукоба, Козер - функционалистичко-структуралистичку теорију сукоба, Тиал - теорију идентитарних сукоба, Хантингтон - теорију о неизбежности сукоба цивилизација у XXI веку).

Конфликти могу играти различиту улогу у друштву: дезинтегративно-разарачку, али и развојно-интегративну. Социолози праве разлику између системских и антисистемских конфликта, као и између манифестне и латентне функције конфликта.

У корпусу савремених наука развијене су различите академске дисциплине које се баве овом проблематиком: полемологија - наука о рату и миру; Гастон Бутул (*Gaston Bouthul*), психологија конфликта, социологија конфликта, политикологија или политичке науке - наука о политици и политичким процесима; Херберт-Бекстер Адамс (*Herbert Baxter Adams*), етнокултурологија. Такође, у последњих тридесет година, развија се и конфликтологија као трансдисциплинарна наука која проучава ову сложену проблематику. Упоредо са растом истраживачких напора на расветљавању ове тематике, расте и број часописа који се баве конфликтима, као и посебних студијских група или интегрисаних мултидисциплинарних студија конфликта на факултетима и универзитетима. Овај тренд је присутан како

на Западу тако и на Истоку у савременом свету. Формирају се међународни и регионални институти за конфликтологију, али и центри за мировне студије, антиратну акцију и културу мира.

Иако се о XX веку говори као о времену ратова и зла, он је у другој половини изнедрио и антиратне покрете, почев од покрета против колонијализма - Ганди (*Gandhi*), несврстаних (1961), преко покрета против апартејда - Мендела (*Nelson Mandela*), расне дискриминације - Мартин Лутер Кинг (*Martin Luther King Jr.*). Ови покрети су утицали на борбу за мир и мирољубиву коегзистенцију држава и народа у свету.

У друштвено-хуманистичким наукама све је више истакнутих истраживача који афирмишу тезу да ратови нису судбинска неизбежност и да човечанство има право на избор. На том фону ничу алтернативни манифести, студије и пројекти о борби за мир, етничку толеранцију и мултикултурализам. Подсетимо на студије Ноама Чомског (*Noam Chomsky*), Едгара Морена (*Edgar Morin*), Јохана Галтунга (*Johan Galtung*), Зигмунда Баумана (*Zygmunt Bauman*), Пола Керца (*Paul Kurtz*), Стефана Хесела (*Stephane Hessel*), Фредерика Мајора (*Frederico Mayor*), Имануела Волерстина (*Immanuel Wallerstein*) или студије наших: Загорке Голубовић, Ђуре Шушњића, Мирослава Печујлића, Радмиле Накараде, Павла Бубање, Вукашина Павловића, Зорана Видојевића, Борке Павичевић, Душана Јањића, Љубише Митровића и других.

У савременој Србији делује неколико центара, форума и покрета који се баве афирмацијом вредности и значаја борбе за мир, толеранцију и мултикултурализам, као што су: Београдски форум за свет равноправних, Хелсиншки одбор за људска права, Фонд за отворено друштво, Центар за антиратну акцију, Центар за културу мира, Центар за међуетничке студије, Група Мост, Удружење грађана – Одељење за културу мира (Крушевац)... Поред тога, у Београду већ три деценије делује и Универзитет за мир Уједињених нација. На Факултету политичких наука у Београду постоје мастер и докторске академске студије из Мировних студија. На Филозофском факултету у Нишу више од 25 година истраживачи окупљени око Института/Центра за социолошка истраживања реализују научно-истраживачке пројекте у чијем су средишту регионална културна сарадња на Балкану, културни и етнички идентитети и култура мира са тенденцијом да се на Универзитету у Нишу формирају интегрисане студије из Културе мира.

САВРЕМЕНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ ЗА КУЛТУРУ МИРА: МИР, ТОЛЕРАНЦИЈА И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ У ФУНКЦИЈИ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ РАЗУМЕВАЊА И СОЛИДАРНОСТИ МЕЂУ ЉУДИМА И НАРОДИМА У СЛУЖБИ РАЗВОЈА И ОПСТАНКА ЧОВЕЧАНСТВА И ПЛАНЕТЕ

Савремено човечанство суочено је са бројним изазовима од борбе са пандемијом Covid-19, преко модела глобализације, затим, разрешавања ратних сукоба, економско-социјалних неједнакости, еколошких проблема, будућности и опстанка планете, до система образовања. На последња три Социјална форума у Давосу указано је на: 1) потребу реморализације глобализације (јер је неолиберални модел капитализма довео до енормних социјалних и регионалних неједнакости у свету); 2) потребу преиспитивања самог модела неолибералног развоја капитализма у свету; 3) проблем климатских промена и 4) питање ратне ескалације сукоба у Украјини. Поред набројаних, постоје и проблеми у другим сферама савременог друштва – економији, политици, образовању и култури. Између осталог, све је већи раст етнотрибализма, етноцентризма и екстремне деснице у свету. Обновљају се фундаменталистичке идеологије и њихови екстремни покрети који угрожавају мир у свету.

Пред великим искушењем нашао се и савремени систем образовања и васпитања младих генерација. На делу је велики расцеп између образовних и васпитних функција школа и универзитета. У ери успона метасоцијалног неолибералног тржишног фундаментализма (*Pierre Bourdieu*) извршена је маргинализација друштвено-хуманистичких наука, запостављена функција васпитања и улога културе у друштвеном развоју. Све ово има погубне последице не само на развој личности и социјализацију младе генерације, већ и на развој друштва у целини. Спецождерски технократски дух идиотизма као да је однео победу над интенцијом о социјалном васпитању и образовању за живот у друштву. Но, и поред ове тенденције и насупрот њој, у савремености делују и мислиоци, који су узор хуманистичко-еманципаторске етике и чије је стваралаштво од значаја за развој културе и педагогије мира, толерације и мултикултурализма у савременом свету. Овде

указујемо на стваралаштво и акционо деловање Едгара Морена, Фредерика Мајора, Пола Керца и Јохана Галтунга.

Едгар Морен, француски антрополог и социолог, посветио је бројне студије проблемима културе, образовања и васпитања – од његове „Етике”, преко „Како мислити Европу”, „Одгој за будућност”, до „Глобално мислити” и „Еколошки човек”. У њима он пише о настајућем мултикомплексном идентитету европског човека, као „идентитету у покрету”, од националног ка транснационалном идентитету (у коме се укрштају и синтетишу вредности етничког и транснационално-универзалног система различитости култура европске и светско космополитске цивилизације). Морен у „Одгоју за будућност” истиче да у ери глобализације/мондијализације света „морамо повезивати етику разумевања међу појединцима с етиком планетарне ере која тражи глобализацију разумевања. Једина истинска [глобализација] која би била у служби људске врсте јесте разумевања, тј. интелектуалне и моралне солидарности човечанства (Mogin 2002, 113). Уместо деоба и ратова савременом човечанству је потребна планетарна биоетика мира и одрживог развоја. У овом контексту Морен се залаже за планетарно разумевање и дијалогичку културу различитости, истичући „богатство човечанства је у његовој стваралачкој разноликости, али и извор стваралаштва је у његовом плодном јединству.” Овај научник глобалне комплексности савременог света и велики хуманиста се залаже за нову политику човека, истински хуманизам и етику људског рода, за ново земаљско грађанство и човечанство као планетарну судбину. За разлику од морбидно-фаталне пустоловине под претњом саморазарања, „неодложан је императив постао – спасити човечанство остварајући га”.

Фредерико Мајор, шпански научник и хуманиста светског гласа, својевремено ректор Универзитета у Гренади и директор УНЕСКА, у неколико својих студија, а посебно у делима „Сутра је увек касно” и „Сећање на будућност” изражава свој културно-хуманистички поглед на стање и перспективе развоја човечанства. Мајор се залаже за социјалдемократски концепт друштвеног развоја, као „солидан напредак свих људи и сваког човека (*Popularum Progressio*)”, универзално право на образовање, одрживи еколошки развој и мир у свету. Овај аутор је снажно утицао на потребу да се преко УНЕСКА иницирају програми еколошког образовања и културе мира и инкорпорирају у систем реформе савремених институција образовања, васпитања и културе. Мајор је тежио да

начелни императиви о одрживом развоју и култури мира сиђу с неба на земљу и постану део образовне праксе и акције у бројним земљама савременог света. С тим у складу је и његов кредо: „Глобално мислити, а локално конкретно деловати”. Вредно је сетити се и његових порука: „Мир не сме да буде схваћен као просто одсуство рата...Мир је еминентно позитиван концепт који садржи моћ узајамног разумевања, уважавања, одане сарадње, под којим људи подразумевају заједнички концепт живота... Мир може да се дефинише као основни услов потпуног остварења људских права, као потврда самобитности сваке личности и колективног идентитета свих народа” (Мајор 1991, 114). Мајор као хуманиста поентира: „Убеђен сам да ће на крају XX века свет наћи свој нови пут. Ако будемо зналачки умели да користимо све ресурсе за заједнички живот, а не за сукобе, биће остварена велика и очекивана револуција – револуција солидарности. Због тога сви треба да делујемо одлучно док није касно, јер тог сутра може и да не буде” (315).

Пол Керц, амерички научник и секуларни хуманиста је писац знаменитих студија „Како преуредити свет” и „Хуманистички манифест 2000 – позив на нови планетарни хуманизам”. У „Хуманистичком манифесту 2000” Керц полази од констатације да „многе старе идеје и традиције које је људска врста наследила више не одговарају текућој стварности и будућим могућностима, те да нам је потребно свеже мишљење ако хоћемо да изађемо на крај са глобалним друштвом које се сада појављује” (Kurtz 2000, 61) и излаже начела свог манифеста као позив на планетарни хуманизам и даје пројекцију изгледа за бољу будућност као алтернативну верзију сутрашњице. Планетарни хуманизам је, како сам аутор истиче, постпостмодернистички по свом карактеру. Прво начело новог планетарног хуманизма је основни принцип да се поштује достојанство и вредности свих особа у светској заједници. У вези с тим Керц каже: „време је да се уздигнемо изнад сваког трибализма, да нађемо заједничку подлогу и да дамо подршку институцијама сарадње међу појединцима разних етницитета. То би нас спајало, а не раздвајало” (60). (Најзад, свака генерација има обавезу да побољша наслеђено планетарно окружење и да води рачуна да не учини ништа што би угрозило сам опстанак будућних генерација. Уз сав респект културних различитости (расних, етничких, верских, класних, полних и сексуалних...), треба да развијемо нов људски идентитет – припадност планетарној заједници (Kurtz 2000).

Пут до остварења овог прогресивног манифеста води преко реализације кључних одредница: свеопште безбедности и афирмације мира у свету, редефинисања одрживог развоја у смеру очувања екологије и увећања људског напредка човечанства на глобалном нивоу, остварења људских права и слобода, социјалне правде, развоја система међународног права. У овом контексту предлаже се формирање новог транснационалног система планетарних институција које треба да буду демократске и да имају ограничену моћ (да респектују принципе самоуправе и децентрализације и слобода независних држава и региона у свету). Ниједном народу или групи земаља не сме се допустити да влада светом или да једнострано бомбардује друге без сагласности Савета безбедности. Најважнија потреба светске заједнице данас је развијање новог планетарног хуманизма. Данас, више него икад, ми смо морално и физички везани са сваком особом на кугли земаљској, и звона звоне свима када звоне једном... Будућност је отворена. На нама је да направимо изборе. Заједно можемо да остваримо најплеменитије циљеве и идеале човечанства (Kurtz 2000).

Јохан Галтунг, норвешки научник и оснивач/директор Међународног института за мир, у својој студији „Мирним средством до мира” (Galtung 1999), на платформи Гандијеве филозофије ненасиља и афирмације вредности културе мира за развој савременог човечанства, разматра кључна питања изградње стратегије борбе за мир, методе и инструменте политике деловања мировних покрета као актера активне мирољубиве коегзистенције народа и цивилизација у савременом свету. Као научник и хуманиста Галтунг је предавао културу мира на многим универзитетима и учествовао у антиратним догађајима и јавно осудио агресију на СР Југославију 1999. године.

Погледима ових научника и хуманиста свакако се могу придружити и умне и племените поруке о култури мира и одрживом развоју – филозофа, социолога и психолога, са простора бивше Југославије: Михаила Марковића, Руди Супека, Загорке Голубовић, Ђуре Шушњића, Павла Бубање, које могу бити инспирација новим генерацијама у борби против етноцентризма и за креирање политике мира, мултикултурализма, етничке толеранције, одрживог развоја, регионалне сарадње и интеграције на Балкану.

2. Место и улога школе и универзитета у афирмацији вредности културе мира, толеранције и мултикултурализма

Још у старој Грчкој се знало да је „образовање друго сунце образованима” (Heraklit 1979), те да је „ништавно свако знање ако човека не учини бољим” (Platon 2015). Жак Делор (Jacques Delors 1996), у својој студији „Образовање-скривена ризница” тврди да је „једна од примарних функција образовања да друштво оспособи да преузме контролу над сопственим развојем.” Када се свакој друштвеној групи у свету омогући живот у условима једнакости, без обзира на њену културу, начин живота или порекло, тада друштво постаје отворено, социјалдемократско и интеркултурално друштво.

ИНТЕРКУЛТУРАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ

Под појмом интеркултурализма, Милан Месић у својој студији „Мултикултурализам” (2006), подразумева контакте и прожимање различитих култура са тенденцијом ка транскултуралности; док под појмом мултикултурализма овај аутор подразумева коегзистенцију, суживот припадника различитих култура у једном друштву (Mesić 2006, 67).

Отворено демократско друштво као једну од својих главних тековина нуди интеркултурално образовање и васпитање. У условима глобализације настаје процес постнационалних констелација, тј. јачања узајамних односа различитих друштава. Прожимање јесте општи циљ интеркултуралног образовања и васпитања. Стога су начела интеркултурализма у нашој савремености уграђена у концепте образовања и васпитања многих земаља (Naberhas 2002, 78-79).

Нови систем образовања и васпитања у ери глобализације омогућава „откривање блага које лежи у сваком од нас.” Развој образовања за 21. век мора бити организован око четири основна типа учења: учити знати, учити читати, учити живети заједно, учити бити (Delors 1998, 96-108).

Интеркултурално васпитање је израз прожимања и узајамности култура, а против сваке врсте искључивости. Ова врста васпитања представља васпитање за мир, демократски развој, људска права, поштовање природе и човека у савременом свету.

Васпитање је сложен, комплексан и дуготрајан процес изграђивања и обликовања личности. Он је као педагошка категорија по својој суштини интенционалан, њиме се увек тежи остварењу неког циља” (Potkonjak 1968, 54). Навешћемо и следећу дефиницију васпитања: „Према томе, васпитање је жива интеракција

и комуникација активних субјеката-васпитаника и васпитача, плански и програмски усмерена на развијање способности потребних за људску свесну активност на стварању услова за живот, рад и просперитет” (Krulj, Kačarog, Kulić 2003, 60).

Васпитање као најшири педагошки појам и процес је уско повезан са појмом и процесом образовања. Образовање је процес овладавања сазнањима и усвајање уверења, погледа на свет, људско друштво и човека. Образовање је „професионална основа одгоја, а одгој је вредносна оријентација образовања” (Vukasović 1988, 126).

У савременом друштвено-историјском тренутку, поготову у погледу етничке, верске, територијалне, политичке и сваке друге раличности грађана, појам интеркултуралног образовања и васпитања има све већи значај. Интеркултурално образовање и васпитање подразумева следеће: развијање код ученика способности препознавања неједнакости, неправди, расизма, стереотипија и предрасуда, као и развијање духа толеранције и отворености према идентитарним културним различитостима. Мултикултурално васпитање и интеркултурално учење данас су изазов за просветно-педагошку политику свих земаља Европе и света, а посебно за Балкан и Србију као мултиетнички геопростор.

МИР И ТОЛЕРАНЦИЈА У ПРОЦЕСУ ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

Појам васпитања за мир треба схватити као свесну, планску и сврсисходну делатност васпитача, наставника, професора и свих људи који се баве васпитном делатношћу. Сви ови чиниоци, као актери образовно-васпитног процеса и сами морају бити васпитани и прожети етичким хуманизмом садржаном у Кантовом категоричком императиву: увек поступај тако да пожелиш да принцип твог деловања постане универзални закон (Kant 2020, 91). То је почетна тачка за етику студија мира, за образовање, за демократију, за миран и праведан свет, за човечанство у целини.

Стварање, неговање и развијање друштвених и персоналних основа за позитиван мир заснива се на следећим принципима: равноправности грађана и народа, пријатељству међу људима без обзира на културне разлике, прихватању и толерисању разлика, социјалној правди, међународном разумевању, тј. мирољубивој коегзистенцији различитих народа и држава.

Организација Уједињених нација је 1995. годину прогласила годином толерантности, јер је на конференцији у Прагу те године потписана декларација о проглашењу „Образовања за демократију и људска права међународним приоритетом.” Декларација о толерантности истиче да толерантност мора бити нови назив за мир. „Нема алтернативе за толерантност, која – премда не решава све проблеме – може омогућити да им се приђе отворено, у духу напретка и мира” (United Nations 1995.).

У нашим школама и универзитетима могуће је стећи знање о васпитању за мир и толеранцију кроз различите наставне предмете, а најпогоднији су: екологија, науке о друштву, социологија, културологија, науке о друштвено политичким односима, књижевност, страни језици, психологија, педагогија, антропологија, социологија, историја, филозофија, право, географија и др.

Оспособљавање младих за промене засноване на научном проучавању мира и проживљавању мира у свакодневним животним ситуацијама представља циљ васпитања за мир. На основу овако постављеног циља потребно је остварити следеће задатке: оспособити ученике и студенте да разумеју конфликте, могућности и путеве демократског решавања конфликта, усавршавање вештине комуникације са другим људима, развијање вештине сарадње са другима у свакодневном животу, развијање способности разумевања и толеранције, развијање способности и вештине ненасилног решавања конфликта.

Васпитање за мир и толеранцију је пут изградње личне аутономије и сигурности, али и друштвеног благостања и напретка свих људи и народа.

Да би били делотворни у образовању и васпитању за мир, и школе и универзитети се морају мењати у правцу преображаја васпитања и образовања у складу са захтевима отвореног демократског друштва. Неке од кључних вредности демократског друштва јесу: грађанска партиципација, остваривање људских права и слобода, поштовање другог, поштовање сопствене личности, осећај одговорности, припадност заједници, рад, солидарност, мир.

ВАСПИТАЊЕ ЗА МУЛТИКУЛТУРАЛНОСТ, ОДРЖИВИ РАЗВОЈ И ЖИВОТ У УСЛОВИМА ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Мултикултурализам, као коегзистенција различитих култура и идентитета, био је део политичке доктрине либералне Америке током XX века, да би се појам преко ширења идеологије људских права и слобода ширио светом. Данас отпор овом процесу пружају конзервативци и етноцентристи. Мултикултуралност настаје као последица глобалних миграција и мешања становништва данас. За културе се може рећи да нису сталне, да су подложне променама кроз време и различито се дефинишу.

Тек након упознавања властите културе могуће је упознати и прихватити туђу културу. Појам мултикултуралног друштва означава толерантну интеракцију између појединаца, појединца и заједнице или група заједница различите идентитетске културе. „Интеркултурално или мултикултурално васпитање данас је изазов са којим се сусрећу образовне и културне установе у Европи и свету, што је последица неповратног процеса мултикултурног састава друштва” (Marković 2008, 160).

Одрживи развој је процес који чине напори појединаца и друштвених група повезани са настојањем да се кроз поштовање еколошких стандарда побољшају здравље и квалитет живота и рада заједница и утиче на њихово интегрисање у живот друштва како би активно оспособљени партиципирали у општем напретку човечанства.

Глобализација као најзначајнији планетарни друштвени процес у савременој историји људског друштва истражује се, промишља и дефинише са разних становишта. „Глобализација, као развојни мегатренд, израз је концентрације, централизације капитала и нове историјске форме интеграцијских процеса и светске поделе рада, чију организацијску форму представљају умрежено друштво, транснационалне и глобалне корпорације као трансгранични актери економских и других процеса” (Mitrović 2013, 115).

Глобализација је процес планетарног умрежавања и повезивања света путем протока знања, роба и капитала, тржишне економије, технологије, медија, међународног права, као и путем слободног удруживања земаља и прожимања различитих култура. Нажалост, услед деловања класне поделе рада, овај процес се асиметрично

остварује, што има за последицу даљи раст социјалних и регионалних неједнакости у савремености.

ЗАКЉУЧАК

Упркос објави о крају историје (*Fukuyama*), историја се у савремености испољава у форми различитих сукоба. Само у последње две деценије, осим сукоба на тлу бивше Југославије, дошло је до сукоба у Ираку, Авганистану, на северу Африке, у Сирији, у Украјини. Иако постоје различити поводи за ове сукобе и ратове, они имају заједничку суштину – мешање великих сила у циљу остваривања својих геостратешких циљева у борби за прерасподелу економских и еколошких ресурса.

Свуда где се ратни походи шире они остављају дубоке разарујуће и трагичне последице по становништво, бројне друштвене ресурсе и околину; међуљудске односе, друштвене групе и животне перспективе нових генерација. Према истраживањима локалних социолога и иностраних истраживача, последице конфликта на Балкану осетне су и данас, нарочито у сфери међуетничких односа (Marković, 2018). Потребно је доста времена и рада, пре свега нових генерација, на превладавању „шока прошлости” и афирмацији вредности културе мира и етничке толеранције на овим нашим просторима. У томе поред других институција, значајну улогу морају да заузму институције образовања и васпитања, од предшколских установа до школа и универзитета.

Масовне комуникације, кроз средства јавног комуницирања и информисања, могу да имају значајну улогу у реализацији образовања и васпитања за мир и толеранцију. Медији у савремености су снажан актер за образовање и васпитање за мир и толеранцију и имају непроцењиву важност у приказивању одређених друштвених појава и могућност да делују у смеру припреме младих за заједнички живот у демократском друштву. Притом, треба истаћи да медији, поред ове афирмативне улоге, уколико су инструментализовани од етноцентристичких група и организација, могу да делују и у смеру разарајућег фактора у друштву. Зато је борба за њихову аутономију предуслов за јачање њихове професионалне и одговорне улоге у савременом друштву.

Реформа савремене школе и универзитета подразумева трансформацију не само научно-сазнајне, већ и васпитне,

културно-хуманистичке функције. То претпоставља сталну модернизацију наставних планова и програма, као и метода. У овом контексту, када су у питању мир и толеранција уводе се нове наставне дисциплине (грађанско и верско васпитање, студије културе мира, педагогија мира, конфликтологија и др.) које имају за циљ да афирмишу вредности мира и демократског решавања конфликта између народа, држава, група и појединаца и јачају потенцијалне мирољубиве коегзистенције различитих цивилизација, религија и култура у савременом друштву, што је предуслов развоја, напретка, опстанка човечанства и планете.

Полазећи од интенција садржаних у идеји Кантовог категоричког императива да мир мора бити дело свих људи, као и да без глобалне правде у свету нема глобалног мира, комплексни појам културе мира интегрални је део хуманистичко-развојног и еманципаторског процеса и система вредности, у чијем средишту је социјалдемократска концепција одрживог развоја, у којој је слобода сваког појединца услов слободе свих, благостања и напретка свих народа света (Мајор 1991, 69). Нове генерације треба да буду васпитаване како у духу култа рада тако и вредности културе мира, како би активно партиципирале у савременом свету и ненасилним средствима, дијалогом и компромисом, разрешавале бројне развојне и безбедоносне проблеме савременог човечанства и опстанка планете.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Delors, Jacques. 1998. *Učenje: blago u nama, izvješće UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj i obrazovanje za 21. stoljeće*. Zagreb: Eduka.
- Galtung, J. (1999), *Mirnim sredstvima do mira*, Fakultet političkih nauka, Beograd
- Habermas, Jürgen. 2002. *Postnacionalna konstelacija*. Belgrade: Otkrovenje.
- Heraklit. 1979. *Fragmenti*. Beograd: Grafos.
- Jovanović, Dragoljub. 1927. *Kult rada*. Beograd: Rad.
- Kant, Imanuel. 2020. *Zasnivanje metafizike morala*. Beograd: Dereta.
- Krulj, Radenko, Sait Kačapor i Radivoje Kulić. 2003. *Pedagogija*. Beograd: Svet knjige.
- Kurtz, Paul. 2000. *Humanistički manifest 2000*. Beograd: Filip Višnjić.

- Marković, Danilo. 2008. *Globalizacija i visokoškolsko obrazovanje*, Univerzitet u Nišu, Niš
- Marković, Olivera. 2018. *Etnicitet: Sociološko istraživanje etniciteta u severnom delu Kosovske Mitrovice*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini.
- Major, Federiko. 1991. *Sutra je uvek kasno*. Beograd: Jugoslovenska Revija.
- Mesić, Milan. 2006. *Multikulturalizam - društveni i teorijski izazovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Mitrović, Ljubiša. 2013. *Uvod u studije globalizacije*. Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet.
- Morin, Edgar. 1989. *Kako misliti Evropu*. Sarajevo: Svijetlost.
- Morin, Edgar. 2002. *Odgovori za budućnost*. Zagreb: Educa.
- Morin, E. 2016. *Ecologiser l'homme*. Paris: Lemieux Éditeur.
- Platon. 2015. *Država*. Beograd: Dereta.
- Potkonjak, Nikola. 1968. *Pedagogija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vidojević, Zoran. 1993. *Društveni sukobi - od klasnih do ratnih*. Beograd: Radnička štampa.
- Vukasović, Ante. 1988. *Pedagogija*. Zagreb: Samobor.
- Ujedinjene nacije (UN). 1995. Deklaracija o principima tolerancije

Dunja Veličković*

Innovation Center of the University of Niš

THE ROLE OF THE CULTURE OF PEACE, ETHNIC TOLERANCE AND MULTICULTURALISM IN EDUCATION OF THE NEW GENERATIONS

Resume

The paper discusses the role of the culture of peace, ethnic tolerance and multiculturalism in the context of contemporary social relations in the Balkans and the world. The focus of consideration is the contemporary conflict research and peace studies, as well as their importance for the education and upbringing of new generations, as well as the role of schools and universities in affirming the value of the culture of peace. The paper emphasizes the importance of the struggle for peace, as a basic prerequisite for the sustainable development of humanity and the survival of the planet. The paper points out the connection of the struggle for peace with a change in development strategy, in the spirit that without global justice there is no global peace in the world (Lula da Silva). Or as the Norwegian scientist Johan Galtung, director of the International institute for peace, rightly says: "The fight for different development, as well as the fight for a different peace, must also be led by challenging and even transforming Western cosmology, all those deep-rooted beliefs that they define peace with weapons, and development with money."

Keywords: culture of peace, tolerance, multiculturalism, education and upbringing, sustainable development.

* velickovicdunja@gmail.com

** Овај рад је примљен 15. фебруара 2023. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. марта 2023. године.